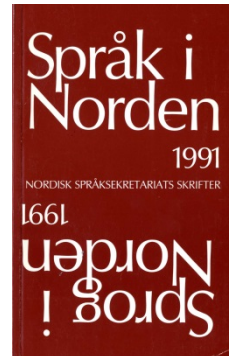

Sprog i Norden

Titel: Sverigefinska språknämndens ordboksprojekt
Forfatter: Paula Ehrnebo
Kilde: Sprog i Norden, 1991, s. 61-68
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sverigefinska språknämndens ordboksprojekt

Av Paula Ehrnebo

På den lexikografiska konferensen som ordnades i Göteborg i våras hade vi inte möjlighet att presentera våra ordboksprojekt, men vi vill göra det nu, eftersom det är möjligt inom mötets tema.

Sverigefinska språknämndens viktigaste arbetsuppgift har från första början varit terminologiarbete. Därmed skiljer sig vår verksamhet något från de övriga nämndernas arbete, med undantag från Svenska språknämnden i Finland.

Ibland får man höra undrande kommentarer om varför vi inom Sverigefinska språknämnden utarbetar ordböcker, då det redan finns metervis olika lexikon mellan svenska och finska, producerade i Finland. Den frågan försöker jag besvara här.

Om man tillspetsar saken något kan man säga att hela Sverigefinska språknämnden, eller i varje fall dess tillkomst, hänger ihop med terminologiska problem. De svensk-finska och finsk-svenska ordböckerna har traditionellt utarbetats i Finland, och de har varit inriktade på förhållandena i Finland, varför de flesta centrala rikssvenska s.k. samhällsorden inte funnits med i dem. För tjugo år sedan fanns det egentligen inte alls några lexikon som var inriktade på just den här typen av ord. En vanlig sverigefinne kunde alltså inte utan vidare slå upp ord som han behövde för att klara av sina kontakter med myndigheter och institutioner i det svenska samhället.

Behovet av sverigefinska motsvarigheter till svenska samhällsord blev märkbart under den stora arbetskraftsinvandringen i slutet av 60-talet och i början av 70-talet. Därför var det självklart att just arbetsmarknaden var det område där behovet av speciella sverigefinska termer uppstod först och där det var störst. Arbete på fabrik var något helt nytt för de flesta nyanlända sverigefinnar, fackföreningen och arbetarskyddet likaså. Förfärdarbete medförde dessutom kontakt med många andra

näraliggande samhällsområden. Den terminologi man mötte hade inte alltid en direkt motsvarighet på finska.

Vad gör man när man ska förklara något på finska och när man inte har ord för det? Det är tämligen självklart, eller i varje fall fullt förståeligt, att man gör översättningslånet eller, i svårare fall, börjar använda det svenska ordet och böja det enligt finskans mönster – och anpassa uttalet enligt finskans system. Andra sverigefinnar, arbetskamrater och det närmaste umgänget förstår ju ändå vad som menas. Så långt kan allting vara väl. Men när även personer utanför den närmaste kretsen skulle behöva förstå, vad gör man då? Går man över till svenska?

Samtidigt började man från flera håll kräva att invandrarna skulle få information på sitt eget modersmål. Samhällsinformationen skulle översättas och invandrarna borde ha tillgång till tolkhjälp när de besökte myndigheter, sjukvårdsinstitutioner m.m. Oftast var man inte så noga med vem som fick översätta och tolka. Huvudsaken var att vederbörande talade hyggligt svenska. Finskan – det andra språket – var ju ändå hans modersmål, så det kunde inte vara något problem, tänkte man. Bristen på enhetlig terminologi upplevdes riktigt konkret under de första tolkkurserna som Statens invandrarverk ordnade i slutet av 60-talet. Då märktes det på allvar att något måste göras. Det gick ju inte i längden att var och en översatte och snickrade ihop egna termer. Då mognade de tidigare planerna på ett speciellt organ, Sverigefinska språknämnden.

Den nyinrättade språknämnden insåg snabbt att det bästa sättet att skapa enhetlighet i sverigefinnarnas terminologi var att utfärda rekommendationer och att försöka sprida dem bland så många som möjligt. Det skulle alltså göras även i bokform och inte bara i nämndens tidskrift *Kieliviesti*.

När nämndens verksamhet hade kommit i gång tillsattes den första arbetsgruppen och den fick i uppdrag att utarbeta en svensk-finsk arbetsmarknadsordbok. Syftet med boken var att stödja sverigefinnarna i deras strävan till aktiv tvåspråkighet, och att vara till hjälp i den finskspråkiga verksamheten på arbetsplatserna, i fackföreningsarbetet och på arbetsmarknaden i allmänhet samt att befästa den sverigefinska terminologin.

Jag ska här beskriva hur det arbetet ordnades, vilka fel och

missbedömningar vi gjorde och hur vi till slut nådde målet och fick boken tryckt. – Jag kommer även att nämna något om våra andra projekt.

Så här efteråt kan man faktiskt undra hur vi vågade ge oss på en så stor uppgift, men det är alltid lätt att vara efterklok. Det fanns ju inte så många instanser som hade erfarenhet av den här typen av arbete, så vi hade inte många att fråga heller.

Nämnden valde att tillsätta en arbetsgrupp, för man insåg att det måste finnas kontinuerlig tillgång till expertis om den här typen av projekt skulle kunna leda till ett bra resultat. Från början bestod arbetsgruppen av sju personer, varav fyra var arbetsmarknadsexperter och representerade arbetsmarknadens centrala områden, två representerade språklig kompetens och kansliets representant hade i uppgift att koordinera arbetet. Under hela arbetets gång tyckte vi att gruppen var lagom stor.

Gruppen var mycket entusiastisk och full av arbetslust. En arbetsmarknadsordbok innehållande ca 5 000 termer skulle vara färdig inom fem år. Gruppen skulle sammanträda en gång i månaden. Man delade ut böcker och broschyrer som behandlade arbetsmarknadens centrala områden, arbetsmarknadsorganisationerna, arbetslagstiftningen och arbetarskyddet. Dessa böcker och broschyrer skulle gruppens medlemmar excerpera på sin fritid och utan extra ersättning och sedan skulle man gemensamt komma överens om lämpliga översättningar. Allt verkade vara enkelt och självklart, problemen tycktes vara små och lätta att övervinna.

Gruppen kom från början överens om att definitionerna inte skulle tas med i boken, men de skulle vara med i kortregistret. Så arbetade gruppen något halvår. Medlemmarna excerperade och man diskuterade översättningar. En del var enkla, det fanns ju motsvarighet i Finland. Resten – de som inte var så enkla – skulle lösas så småningom, de svåraste och mest problematiska kunde ju vänta ett tag. Men så småningom började man ändå fråga efter principer och gränser. Vilka ord var centrala termer och begrepp? Vem var kapabel att avgöra detta, om bara ett par av gruppens medlemmar tyckte att de var helt centrala? Vilka kriterier skulle man alltså tillämpa när man valde uppslagsord? Skulle man ta med alla ord som någon i gruppen hade valt? Hur

skulle man göra med ord som var klart allmänspråkliga? Skulle arbetsmarknadsordboken innehålla alla de ord som arbetstagare och arbetsgivare kommer i kontakt med i sina relationer? Gruppen hade samlat hundratals yrkesbenämningar. Skulle alla dessa yrkesbenämningar tas med? I ett ganska tidigt skede fattade gruppen dock det kloka beslutet att yrkesbenämningarna inte skulle tas med. De skulle ha utökat boken för mycket och tagit mycket tid i anspråk. Dessutom var de flesta av dem inte typiskt svenska benämningar utan gemensamma i Sverige och i Finland. Vi visste ju att det finns en nordisk yrkesklassificering och andra liknande publikationer som ger god hjälp. Senare under arbetets gång hade vi många gånger anledning att vara glada över det beslutet.

I fråga om allmänspråkliga ord konstaterade arbetsgruppen att avsikten med boken inte var att utarbeta någon allmänspråklig ordlista och att det därför inte fanns någon anledning att ta med termer enbart därför att de förekom i arbetsmarknadssammanhang, om de annars var helt allmänna. Samma gällde givetvis termer som verkade vara kända endast inom en mycket smal sektor.

Utöver de centrala områdena, alltså organisationerna, arbetslagstiftningen och arbetarskyddet, bestämde vi oss för att ta med en del ekonomiska termer, termer som berör förhandlings- och sammanträdesteknik samt centrala termer inom socialförsäkringssystemet och skattesystemet.

När gruppen hade arbetat något år fick nämnden kontakt med Centralen för teknisk terminologi i Helsingfors. Vi fick hjälp att utforma termblanketter och ersätta korten med blanketter. Där hade varje uppgift sin bestämda plats. Blanketterna var också mycket lättare att hantera än korten. Nämnden hade samtidigt fått resurser att anställa en ny medarbetare som fick i uppdrag att överföra materialet på blanketter. Vid den tiden hade arbetsgruppens iver att excerpera också börjat avta och det hade ändå blivit nödvändigt att administrera arbetet på kansliet. Ett par anställda kunde också delta i ett ordboksseminarium vilket visade sig vara mycket nyttigt.

Gruppen började arbeta på ett nytt sätt. Blanketterna sorterades i bokstavsordning och kopierades till varje medlem i

gruppen. Sedan gick man systematiskt genom hela materialet. Arbetet blev mera effektivt. Nackdelen med detta arbetssätt var att när man behandlade termer under någon bokstav i början av alfabetet hade man svårt att överblicka alla närbesläktade termer som eventuellt kunde komma senare, även om man försökte göra hänvisningar. I slutet av alfabetet var det ändå svårt att komma ihåg alla beslut som vi fattat tidigare. Det var inte lätt att vara konsekvent hur vi än försökte.

Det visade sig ganska snart att ambitionerna om en femårig tidsplan visade sig ganska snart ha varit alldeles för optimistiska. Under ett sammanträde hann gruppen gå igenom ca 150 termer – och ändå hade man oftast kvar några ouppklarade termer. Även om Sverigefinska språknämnden redan då hade klara principer att gå efter kunde det ibland vara svårt att tillämpa dem eller göra prioriteringar mellan olika aspekter. Vår första princip var att vi använde samma term som använts i Finland om begreppen motsvarade varandra. Men redan där uppstod problem. Det kanske redan fanns en sverigefinsk motsvarighet i allmänt bruk. Skulle det vara någon fördel att rekommendera en finlandfinsk term då man visste att sverigefinnarna använde en annan? Skulle sverigefinnarna acceptera den nya rekommendationen? Troligen inte. Vi hade redan fått erfarenhet av sådana försök. Då ett bra sverigefinsk översättningslån blivit allmänt känt och accepterat är det svårt, för att inte säga omöjligt, att införa en ny rekommendation om inte begreppet ändras, även om man i Finland fått motsvarande fenomen med ett bra namn. Det framfördes också invändningar att det alltid finns redaktörer, översättare, tolkar, lärare m.m. som känner till de finlandfinska, de riktiga, motsvarigheterna. Gruppen gjorde dock den bedömningen att dessa även känner sverigefinskans speciella krav och kan själva avgöra vilka termer de använder i olika sammanhang.

Naturligtvis hade ett alternativ varit att alltid ange även de finlandfinska motsvarigheterna, men gruppen insåg att det var alldeles för krävande och att det dessutom låg utanför arbetsgruppens kompetens och nämndens arbetsområde. Det är sålunda endast ytterst få termer där man anger också den finlandfinska motsvarigheten. Jag har tre exempel.

Alla har anknytning till fackföreningsvärlden. *Förbundsstyrelse* översätter vi *liittohallitus*. I Finland heter det *liittotoimikunta*. *Toimikunta* översätts i allmän betydelse oftast *kommitté*. *Styrelserepresentation* översätter vi *edustus johtokunnassa* och i Finland har man *hallintoedustus*. *Hallinto* översätter vi oftast med *förvaltning* eller *administration*. *LO-sektionen*, *LO:n jaosto*, motsvaras i Finland av *facklig centralorganisation*, *ammattilinen paikallisjärjestö*, vilket var det tidigare namnet även i Sverige. Begreppsparen är så gott som identiska i de båda länderna men de finlandsfinska benämningarna för tanken så långt från de rikssvenska termerna att man inte utan vidare kan anta att sverigefinnarna accepterar dem i det dagliga bruket. Om vi hade översatt det ovan nämnda begreppet *styrelse* med de finlandsfinska motsvarigheterna hade vi dessutom frångått vår princip att vara konsekventa och inte översätta ett led i sammansättningar på flera olika sätt. Men med tanke på ett nära samarbete mellan de nordiska fackförbunden ansåg gruppen det motiverat att ange även de finlandsfinska motsvarigheterna och alltså göra dessa undantag.

Mycket tidigt konstaterade vi också att det var ytterst viktigt att ta med en förteckning över finska arbetsmarknadsorganisationer. Den finns som bilaga i boken.

Arbetet pågick sedan några år. Men då inträdde datorn på allvar i nämndens vardag. Ytterligare ett nytt skede började för arbetsmarknadsordlistan. Materialet var i stort sett färdigt, bortsett från de svåra fall som förblev «rest» sammanträde efter sammanträde. Nämnden anskaffade ett enkelt ordlisteprogram, och uppslagsorden matades in i datorn. Fördelen var att det blev betydligt lättare att överblicka helheten och kontrollera konsekvensen. Men nackdelen var att vi nu inte kunde ha med definitioner som vi hade på blanketterna. Blanketterna fanns å andra sidan kvar, så det var alltid möjligt att kontrollera oklarheter.

Vid det här laget hade det gått cirka åtta år sedan arbetsgruppen tillsattes. Några av medlemmarna hade flyttat från Sverige och hade ersatts med nya, men gruppen fungerade bra. De regelbundna sammanträdena var inte längre aktuella utan personalen på kansliet läste materialet och arbetsgruppen sam-

lades då och då för att diskutera de svåra fallen. Främst diskuterade man dock principiella frågor. Speciellt bland de svåraste termerna fanns det en del mycket ovanliga, ibland t.o.m. okända för de flesta i gruppen, och det gällde att gallra med omdöme. Samtidigt tillkom nya ord och begrepp som borde vara med. Det gällde även att besluta när det var dags att sätta stopp. Vi bestämde att vi inte skulle införa några nya termer i korrekturskedet och den principen lyckades vi följa.

Eftersom materialet kunde levereras till tryckeriet på diskett, blev korrekturläsningen tämligen lätt. Det var också lätt att göra det finsk-svenska registret. Den delen valde vi att kalla för register och inte ordlista, eftersom den inte ska användas som ordlista.

Vi hade länge haft för avsikt att sända materialet på remiss till några tilltänkta användare. Men till slut bestämde vi oss för att inte göra det. Eftersom upplagan är liten och eftersom materialet finns på diskett kan det vara en fördel att låta boken bli testad när den väl är i bruk. En stor del av innehållet hade ju också under årens lopp publicerats i nämndens tidskrift *Kieliviesti*, och om läsarna inte ansåg någon rekommendation lämplig hade de haft möjligheten att komma med synpunkter, vilket en del också hade gjort.

Det har nu gått cirka ett år sedan boken kom ut, men vi har fått ganska lite synpunkter från användarna. De få som hört av sig har varit positiva. Mot den bakgrunden var det uppenbart bra att vi inte förlängde utgivningsprocessen med ett remissförfarande.

När arbetsmarknadsgruppen hade kämpat en tid och övervunnit de värsta barnsjukdomarna tillsatte Sverigefinska språknämnden en ny arbetsgrupp, skolterminologigruppen. Gruppens medlemmar valdes enligt tidigare princip, dvs. i den ingick några lärare och sakkunniga på skolområdet och några språkliga experter. Den gruppen hade ett klarare avgränsat arbetsområde, dvs. grundskolan i Sverige som ett par år tidigare fått en ny läroplan. Gruppen arbetade på samma sätt som arbetsmarknadsgruppen. Materialet exciperades på kansliet, termerna skrevs på blanketter och de kopierades till gruppens medlemmar. Arbetet flöt utan några stora komplikationer. Vid

tryckningsskedet fick vi hjälp av finska språkbyrån i Helsingfors, där man skrev den svensk-finska delen på diskett. Det finsk-svenska registret utarbetades manuellt. Skolordlistan kom ut efter tre års arbete, som första publikation i Sverigefinska språknämndens skriftserie. Det var hösten 1985 när nämnden firade sin 10-årsdag.

För två år sedan påbörjade en tredje arbetsgrupp sitt arbete, nämligen gruppen för terminologin inom det sociala området. Den gruppen arbetar på ett nytt sätt. Nu har vi inte termblanketter över alla uppslagsord utan vi exciperar och skriver in materialet i datorminne. Endast de termer som kräver speciell utredning skrivs på blanketter. Gruppen försöker om möjligt behandla termerna gruppvis. Detta arbetssätt är utan tvekan rationellare. Eftersom projektet på grund av personalsituationen på kansliet fått vila ett tag, har vi dock inte arbetat tillräckligt länge för att kunna säga om det är en nackdel att inte ha någon form av blankett över alla uppslagsord.

Under arbetet med arbetsmarknadsordboken gjorde vi den erfarenheten att det är bättre att koncentrera sig på relativt små, klart begränsade områden och göra ordlistor över dem än att arbeta med ett så stort som arbetsmarknadsordlistan. Små ordlistor blir färdiga inom rimlig tid och materialet hinner inte bli för gammalt under arbetets gång. Det kan till och med påverka den totala kostnaden.

En annan positiv sak som vi fick bekräftat är att en särskilt utvald arbetsgrupp lämpar sig synnerligen väl för vårt arbete. Via gruppens medlemmar får man tillgång till otaliga experter som man annars kanske hade haft svårt att hitta.